

Boşanma Üzerine
Çok Yönlü Bir Bakış
Tarihsel, Kültürel ve Psiko-Sosyal Boyutlar

EDİTÖRLER

Aylin Çiçekli, Sinem Burcu Uğur

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Boşanma Üzerine Çok Yönlü Bir Bakış Tarihsel, Kültürel ve Psiko-Sosyal Boyutlar

Editörler: Aylin Çiçekli, Sinem Burcu Uğur

Kapak ve Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2023 Aralık, Ankara

ISBN No: 978-625-6586-10-9

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Repro Bir Matbaacılık Kağ. Rekl. Tasarım Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 47381

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514. Cad.

No: 23-25 Yenimahalle/ANKARA

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Boşanma Üzerine Çok Yönlü Bir Bakış

Tarihsel, Kültürel ve Psiko-Sosyal Boyutlar

YAZARLAR

Zeynep ALTUNAY, Fatma ARPACI, Ayşenur KARAKAŞ AYDINBAKAR, Meryem BULUT, Ömer Faruk CANTEKİN, Ali CİN, Ece Naz ERMİŞ, Nimet FERAH, Nuran Ceren GÜZEL, Işıl KALAYCI, Ayşegül SAYAN KARAHAN, Gazanfer KAYA, İnci MENEMENCİOĞLU, Metin ÖZKUL, Sevcan AYTAÇ SÖNMEZ, Bülent ŞEN, Merve ŞENOL, Barış TAŞ, Okan TÜRKAN, Abbas TÜRNUKLÜ, Deniz BİLGE ÜLKER

Yeni bir hayat kurmayı umut ettikleri için "katledilen" tüm kadınlara ve
yuvasını kaybeden çocuklara...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

**BOŞANMANIN HARİTASI: BOŞANMAYI TANIMLAMAK, KÜLTÜREL,
SOSYO-DEMOGRAFİK VE İDEOLOJİK PERSPEKTİFTEN ANLAMAK**

ESKİ TÜRKÇEDEN GÜNÜMÜZE TÜRKÇEDE BOŞANMAKLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 21
ALİ CİN

KÜLTÜREL BİR İNŞA OLARAK BOŞANMA..... 33
MERYEM BULUT

**TÜRKİYE’DE GEÇİMSİZLİK NEDENLİ BOŞANMA OLGUSUNUN ZAMANSAL VE
MEKANSAL ANALİZİ**..... 55
OKAN TÜRKAN, BARIŞ TAŞ

**FARKLI ÜLKE SİNEMALARINDA BEYAZ PERDEYE YANSIYAN BOŞANMA OLGUSU
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME** 77
SEVCAN AYTAÇ SÖNMEZ, DENİZ BİLGE ÜLKER

**BOŞANMANIN NEDENSELLİKLERİ VE
SONUÇLARI AÇISINDAN GRİ BOŞANMA OLGUSU**..... 91
METİN ÖZKUL, IŞIL KALAYCI, ZEYNEP ALTUNAY

**ESKİNİN GÖLGESİNDE YENİ BİR HAYAT: BOŞANMA SÜRECİ VE
SONRASINA İLİŞKİN TARTIŞMALAR**

EVLİLİK VE BOŞANMA DANIŞMANLIĞI..... 119
NURAN CEREN GÜZEL

**BOŞANMA SÜRECİNİN YÖNETİMİNDE ALTERNATİF BİR MODEL:
DÖNÜŞTÜRÜCÜ ARABULUCULUK** 143
ABBAS TÜRNÜKLÜ, İNCİ MENEMENCİOĞLU

EKONOMİK BAĞLAMDA BOŞANMA SONRASI KADIN, AİLE VE ÇOCUK 177
AYŞENUR KARAKAŞ AYDINBAKAR

KENTLER TÜRKİYE’SİNDE BOŞANMANIN ETKİLERİ: TEK EBEVEYNLİ AİLELERDE ANNE VE ÇOCUK(LAR)	201
GAZANFER KAYA, MERVE ŞENOL	
ÇOCUK REFAHI HİZMETLERİ VE BOŞANMA	219
FATMA ARPACI, ÖMER FARUK CANTEKİN	
EBEVEYNE YABANCILAŞMA SENDROMU	241
BÜLENT ŞEN	
GELİŞİMSEL PERSPEKTİFTEN BOŞANMANIN AİLEDE DEZAVANTAJLI GRUPLAR ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK YANKILARI	279
ECE NAZ ERMİŞ	
BOŞANMA SONRASI UYUM SÜRECİNDE DİN/DİNDARLIK VE MANEVİYAT	297
NİMET FERAH	
YENİDEN EVLİLİK VE BOŞANMA DÖNGÜSÜ	323
AYŞEGÜL SAYAN KARAHAN	
EDİTÖRLER VE YAZARLAR HAKKINDA	347

ÖNSÖZ

Değerli Okuyucu,

İnsan hayatında ilişkiler hem büyük mutluluklar hem de zorluklarla dolu karmaşık bir süreç sunar. Evlilik, bu ilişkilerin en temel taşlarından biridir ve birçok çift için birbirini tamamlama, destek olma ve birlikte büyüme arzusunu içerir. Ancak, bazen hayatın getirdiği zorluklar ve değişimler, bu ilişkileri sar-sabilir ve boşanma gibi bir ayrılık noktasına getirebilir.

Sosyo-kültürel ve dinsel normlarla şekillenen ve neslin devamı noktasında cinselliği tanzim eden aile kurumu, bahsi geçen dinamiklerin zayıflaması ile kendisini feshedebilmektedir. Bu bağlamda boşanma olgusu, nedenleri, sonuçları, etkileri ve yaygınlığı bakımından modern dünyanın belki de en önemli toplumsal problemlerinin başında gelmektedir. Endüstri devrimi ile fitili ateşlenen değişim, önce batı Avrupa, ardından ise dalga dalga tüm dünyaya yayılarak toplumsal yapıyı dolayısıyla da aile hayatını derinden etkilemiştir. Özellikle 1960-70'lerle birlikte ABD'de başlayan İnsan Hakları Hareketi beraberinde birtakım hak ve özgürlükleri getirmiş ve toplumsal tutumları değiştirmiştir. Bu değişim ilk olarak en hassas kurum olan aileyi etkileyerek 'boşanma' oranlarındaki ani artışlarla kendisini göstermiştir. Türkiye ise bu yükselen trendi 2000'li yıllarla birlikte yakalamaya başlamıştır. Literatürün en popüler tanımında 'toplumun en küçük yapı taşı' olarak nitelenen ailenin zayıflaması beraberinde toplumun da temellerini sarsmaya başlamıştır.

Alanyazın incelendiğinde olgunun yükselen trendine paralel olarak çalışmalar artsa da özellikle hukuk ve psikoloji alanlarında yoğunlaşmış, toplumsal perspektif ise, özellikle yerli literatürde, 'Aile Sosyolojisi' kitaplarında satır aralarına sıkıştırılan bir mevzu olmuştur. Yerli literatürdeki bu büyük boşluğu ilk olarak Ekim 2023'te yayınlanan '**Boşanmanın Sosyolojisi: Sosyal Bir Sorun ya da Aileye Alternatif Olma Bağlamında Boşanmayı Anlamak**' adlı editoryal kitabımızla gidermeye çalıştık. Akademik sorumlulukla yola çıktığımız bu kitabımızda boşanmanın toplumsal boyutları odak noktası olmuş, olgunun günümüz toplumlarında yaygınlaşmasına etki eden unsurlar incelenirken boşanmanın toplumsal etkilerine de genişçe yer verilmiştir.

'Boşanmanın Sosyolojisi' adlı kitabımızla eş zamanlı planlanan ve şu an okumakta olduğunuz '**Boşanma Üzerine Çok Yönlü Bir Bakış: Tarihsel, Kültürel ve Psiko-Sosyal Boyutlar**' adlı kitabın alanyazına kazandırılma amacı ise sosyolojik perspektifle açıklamakta yetersiz kaldığımız boşanmayı okuyucuya çok yönlü bakış açısıyla sunmaktır. Kitap aynı zamanda boşanma konu-

sunun derin ve kapsayıcı disiplinlerarası ampirik analizinin en iyi şekilde nasıl gerçekleştirilebileceğine dair bir tartışmaya katkıda bulunmayı da amaçlamıştır. 11 farklı disiplinden alanının uzmanı olup spesifik olarak 'boşanma' konusuna odaklanan 21 bilim insanının bir araya geldiği ve yine literatürdeki 'ilk' olan çalışma, boşanmayı bütüncül ve multidisipliner bir bakış açısıyla tartışmaktadır.

Boşanma Üzerine Çok Yönlü Bir Bakış: Tarihsel, Kültürel ve Psiko-Sosyal Boyutlar kitabı başlıca iki tematik çerçeveden oluşmaktadır. İlk kısımda boşanmanın kavramsal açıdan nasıl tanımlandığı açıklanmıştır. Bu kısımdaki her bir başlık, ilgili konularda detaylı araştırmalara, analizlere ve örnek olaylara odaklanarak konuyu derinleştirmektedir. Boşanma ve boşanmaya ilişkin kavramların tanımlandığı ve boşanmanın gerekçelerinin ortaya konulduğu bu kısımda öncelikle Türk dilinde boşanma kavramının tarihsel evrimi incelenmiştir. Eski Türkçe ve modern Türkçe'deki boşanmaya dair kavramlaşmalar arasındaki kültürel ve dilbilgisel değişikliklere odaklanılarak kavramın dil içindeki yankıları ele alınmıştır. Genellikle karmaşık ve çok yönlü bir süreç olan boşanmanın kültürel bir inşa olduğunun vurgulandığı bu kısımda ayrılıkların kültürel normlar, gelenekler ve ritüellerle nasıl şekillendiği, toplumsal değerleri nasıl şekillendirdiği ve toplum içinde nasıl algılandığı da ele alınan konular arasındadır. Tarihsel süreçte boşanmalarda görülen artış, bu artışın ardındaki dinamikler, bu dinamikleri biçimlendiren mekânsal/ zamansal koşulların tartışıldığı bu kısımda ayrıca, toplumsal gerçekliklerin bir izdüşüm alanı olarak sinemada boşanma olgusu tartışılmıştır. Hollywood, Türk, Fransız ve diğer sinemalardaki boşanma hikayeleri karşılaştırılarak kültürel farklılık ve benzerlikler değerlendirilmiş, sinema ve boşanma algısı arasındaki karşılıklı ilişki irdelenmiştir. Kitabın ilk tematik alt başlığında yer alan yazarların çalışmaları şu şekildedir;

Boşanmanın Haritası: Boşanmayı Tanımlamak, Kültürel, Sosyo-Demografik ve İdeolojik Perspektiften Anlamak

Kitabın ilk bölümünde boşanma "Eski Türkçeden Günümüze Boşanmakla İlgili Söz Varlığı" başlığıyla **Ali Cin** tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** disiplini çerçevesinde kaleme alınmıştır. Söz konusu çalışmada, toplumların evlilik kurumunun bir parçası olan boşanmayla ilgili söz varlığı, Türkçenin ilk metinleri olan Kök Türk Türkçesi metinlerinden günümüze ve bugünkü modern Türk lehçelerini de kapsayacak şekilde incelenmiştir. İnceleme neticesinde Türkçenin boşanmak kavramıyla ilgili olarak zengin bir söz varlığına sahip olduğu görülmüştür. 13. yüzyıl metinlerine kadar boşanmakla ilgili söz varlığının daha ziyade Türkçe olduğu ancak bu yüzyıldan sonra özellikle Arapçadan yapılan çevirilerle Arapçaya kaydığı tespit edilmiştir.

Meryem Bulut "Kültürel Bir İnşa Olarak Boşanma" başlıklı bölümde toplumsal değişimlerin spesifik olarak aile kurumu üzerinde yarattığı değişikliklere odaklanarak boşanmaya dair bakış açılarındaki dönüşümü **sosyal-**

antropolojik boyutlarıyla irdelemiştir. Boşanma, içinde birçok bileşeni barındıran ve hukuksal, psikolojik, ekonomik, sosyal ve toplumsal boyutları olan bir süreçtir. Bazı kültürel kabuller, boşanmayı kolaylaştıracağı gibi tabu haline de getirebilmektedir. Geleneksel ağların sıkı sıkıya devam ettirildiği topluluklarda boşanma özellikle kadın ve kadının ailesi için bir travmaya dönüşmektedir. Toplumlarda boşanmaya olan bakış açısı değişse de toplumsal düzenin bozulması anlamına geldiği için hala hoş karşılanan bir durum değildir. Bu çalışmada ataerkil toplum yapısının mitolojik anlatılar aracılığıyla dönüşümü, kültürel değerlerde dolayısıyla tek tanrılı inanç sistemlerine sahip olan toplumlarda boşanma olgusu açıklanarak analiz edilmiştir.

“Türkiye’de Geçimsizlik Nedenli Boşanma Olgusunun Zamansal ve Mekansal Analizi” isimli çalışmalarında **Okan Türkan** ve **Barış Taş**, boşanma olgusunun oluşumunu *coğrafi* perspektiften incelemiştir. Çalışmada Türkiye’de geçimsizlik nedeniyle gerçekleşen boşanmaların il ve bölge ölçeğindeki durumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma kapsamı Türkiye geneli olmakla birlikte il ve bölge ölçeği olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda TÜİK tarafından paylaşılan 2001 ile 2022 yılı arasındaki verilerden faydalanılmıştır. Veriler analiz edildiğinde, Türkiye’de illere göre 2001-2022 yılları arasında geçimsizlik nedeniyle ortalama kaba boşanma hızının % 2,56 ile 0,16 arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Sevcan Aytaç Sönmez ve **Deniz Bilge Ülker**, “Farklı Ülke Sinemalarında Beyaz Perdeye Yansıyan Boşanma Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme” isimli çalışmalarında küresel çapta yaygınlığı giderek artan boşanma olgusunun beyaz perdedeki yansımalarını *Radyo, Televizyon ve Sinema* disiplini bağlamında ele alıyor. Sinema, toplum ile çok sıkı bağ kuran bir kitle iletişim aracı olmasının yanı sıra, kültürel kodları ve insana dair birçok konuyu ele alması nedeniyle oldukça popüler ve önemli bir mecradır. İnsana dair olan her konu filmlerde görüldüğü gibi, boşanma konusu da birçok filmde karşımıza çıkmaktadır. Aile kurumunun günümüzde yaşamakta olduğu sarsıntılar, modern toplumda bireyselleşmenin artışı, ekonomik, psikolojik, toplumsal ve birçok başka faktörle ilişkilidir. Sinemada da bu konu çok çeşitli biçimlerde ele alınmaktadır. Boşanmanın sinema aracılığı ile farklı coğrafya ve farklı kültürlerde nasıl anlamlandırıldığı, nasıl temsil edildiği bu çalışmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Boşanmanın filmler aracılığıyla anlatımı; temsili farklı ülke sinemalarındaki örneklerle incelenmiş, İran, Rus, Amerikan ve Hindistan örnekleri üzerinden, boşanmaya dair kültürel anlamlandırmaların nasıl farklılaştığı, öte yandan farklı kültürler ve coğrafyalar söz konusu olsa da bu konuya ilişkin ne gibi ortak noktalar ne gibi benzer söylemler olduğu çalışmada ortaya konulmuştur.

Metin Özkul, **Işıl Kalaycı** ve **Zeynep Altunay**’ın kaleme aldıkları “Boşanmanın Nedensellikleri ve Sonuçları Açısından Gri Boşanma Olgusu” adlı çalışma 50 yaş ve üzerindeki bireylerin boşanmalarını *sosyolojik* açıdan değerlendir-

mektedir. Türkiye’de 50 yaş üzeri bireylerin boşanması yakın zamanlara kadar nadir görülen bir durumdur. Ancak geç modern Türkiye’de evliliklerindeki sorunlarını çözemeyen yaşlı çiftler için giderek daha yaygınlaşan bir çözüm aracı haline gelmiştir. Yaşlı çiftler tarafından ömür boyu sürmesi beklenen evlilik birliğinin değişen anlamı ve zayıflayan gücü, evlilik yoluyla sağlanan bireysel doyumun azalması ve daha fazla doyum sağlamaya yönelik ilginin artması, evlilikten yüksek beklentilerin olması gibi faktörler, gri boşanma oranının artmasında etkili olmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de yaşlı bireylerin artan boşanmalarının nedenlerini belirlemeye yönelik sınırlı sayıdaki çalışmanın verileri; olgunun yaş, cinsiyet, evlilik sayı ve süresi, artan ömür ve yaşlılık döneminin sosyal, psikolojik, ekonomik, bilişsel ve fiziksel özellikleri ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sınırlı sayıdaki bu çalışmalar boşanmanın yaşlı nüfus arasında farklılaşan özgün koşullarını açıklamak için yeterli kaynak sunmamaktadır. Bu durum dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla bu bölümde, gri boşanmaya yönelik sosyolojik açıdan teorik bir tartışma yapılması amaçlanmıştır.

Evlilik ve boşanma, insan hayatının en derin duygusal deneyimlerindenidir. Bu olgular sevgi, bağlılık, ortak gelecek hayaline karşılık ayrılık, zorluklar ve değişimle başa çıkma mücadelesini temsil etmektedir. Okuyucusuna evlilikten boşanmaya geçişteki zorlukları ve bu güçlüklerle mücadele stratejilerini anlama noktasında iyi bir rehber olan kitabın ikinci kısmında öncelikle bu karşıtlıklar arasında gidip gelen, insanın içsel dünyasına dokunan bir yolculuğun başlangıcını simgeleyen evlilik ve boşanma danışmanlığı tartışılmıştır. Sürecin boşanma öncesi boşanma süreci ve boşanma sonrası olarak tartışıldığı bu kısımda, danışmanlık boşanma öncesi bir adım olarak ele alınmıştır. Evlilik danışmanlığı, boşanma danışmanlığına evrildiğinde boşanma süreci tam anlamıyla başlamaktadır. Boşanma sürecine ilişkin tartışmalar; velayet işlemleri ve ısrarlı takip ve taciz gibi boşanma süreci devam ederken yaşanan zorluklar ve buna karşılık tarafları anlayış ve uzlaşmaya yönlendiren bir rehber niteliğindeki “dönüştürücü arabuluculuk” gibi alternatif boşanma süreçleri üzerinden yapılmıştır. Boşanma sonrasına ilişkin tartışmalar tek ebeveynli aileler, boşanmanın tarafları olan kadın-erkek-çocukların karşılaştıkları zorluklar ve bunların aşılması için geliştirilebilecek stratejiler, güvenli bir gelecek inşa etme yolunda atılan adımlar bağlamında değerlendirilmiştir. Ekonomik zorlukların yanı sıra boşanmanın psikolojik etkileri, boşanmış ebeveynler arasındaki ilişkilerin karmaşıklıkları ve ebeveynlere yabancılaşma sendromu boşanmış bireylerin bu zorlu süreçte özellikle aşmaları gereken önemli engeller olarak ele alınmıştır. Özellikle boşanmanın en dezavantajlı tarafını oluşturan çocuklar ile tek ebeveynli ailenin başında olan kadınların ihtiyaçlarına odaklanan yaklaşımlar, bu kadınlar ile çocuklarının geleceğini güvence altına almaya yönelik uygulamalar, bu kısmın odak noktalarından biri olmuştur. Din ve maneviyat bu kısımda boşanma sonrası uyuma etki eden, ruhsal destek bulma ve bu

süreçteki dönemeçleri aşma konusundaki önemli çabalar sarf eden bireyler için güçlü bir mücadele stratejisi olarak tartışılmıştır. Bu kısımda ayrıca boşanma sonrasında yeni bir başlangıcın kapılarını aralama aracı olarak yeniden evlilikler de değerlendirilmiştir. Kitabın ikinci tematik alt başlığında yer alan yazarların çalışmaları şu şekildedir;

Eskinin Gölgesinde Yeni Bir Hayat: Boşanma Süreci ve Sonrasına İlişkin Tartışmalar

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık disiplini bakış açısı ile **Nuran Ceren Güzel**, “*Evlilik ve Boşanma Danışmanlığı*” bölümünde bu alandaki teorik temelleri ele almaktadır. Bölüm, boşanmaya karar verme ve boşanma sürecindeki zorluklarla başa çıkmak ve bireyleri, çiftleri veya aileleri desteklemek amacıyla geliştirilen çeşitli danışmanlık teorileri, terapötik yöntemler, bilişsel davranışçı terapi, sistemik terapi ve duygusal odaklı terapi üzerine odaklanmaktadır. Evlilik ve boşanma süreçlerinde yaşanan duygusal, iletişimsel ve çatışma odaklı konulara dair detaylı analizler sunmaktadır. Ayrıca çift ve aile dinamiklerini anlamak, çözüm odaklı stratejiler geliştirmek ve danışanları desteklemek için pratik yönergeler de içermektedir.

“*Boşanma Sürecinin Yönetiminde Alternatif Bir Model: Dönüştürücü Arabuluculuk*” başlıklı kitabın yedinci bölümünde **Abbas Türnüklü** ve **İnci Mene-mencioğlu**, boşanma sonrası ebeveynler arası etkileşimin çocuklar üzerinden sürdürülen iletişim içeriği ve niteliğini **psikoloji** disiplini bağlamında ele alarak dönüştürücü arabuluculuğun nasıl kullanılacağını anlatmaktadırlar. Evlilikler sona ermesine karşın, ortak çocuklar var olduğu sürece, “ebeveynlik” diğer bir ifade ile “annelik” ve “babalık” devam etmektedir. Boşanma sonrasında, çocuklar üzerinden sürdürülen ebeveyn etkileşimlerinin içeriğini ve niteliğini belirleyen en önemli etken, boşanma sürecinin nasıl gerçekleştirildiğidir. Boşanma sonrasında ebeveynlerin etkileşimini daha yapıcı ve barışçıl olarak sürdürebilmeleri için boşanma sürecinin nasıl yönetilebileceği; bir müdahale yaklaşımı olarak “dönüştürücü arabuluculuk” kuramı üzerinden incelenmekte ve müzakere edilmektedir. Aile içi anlaşmazlıklarda, kişilerarası anlaşmazlıkların dönüştürülmesi, taraflar/eşler arasında “anlaşmazlık etkileşiminin” değişimini işaret etmektedir. Diğer bir ifade ile tarafların/eşlerin kişisel yeterlik ve birbirlerine bağlılık duygularının yeniden kazanımı, olumsuz anlaşmazlık döngüsünün tersine çevrilmesi ve taraflar arasında yapıcı bir etkileşiminin yeniden oluşturulması anlamına gelmektedir. Dönüştürücü arabuluculukta, tarafların anlaşmazlık etkileşiminin kalitesi değiştikçe, yapıcı bir anlaşmazlık yönetimi gerçekleşir. Bu değişim, tarafların, zayıflık ve kendi içine kapanıklık halinden, güçlenme (empowerment) ve anlaşmazlığın diğer tarafını tanıma/anlama (recognition) haline geçtiğinde meydana çıkar. Anlaşmazlığa dair bu ideolojik bakışta, “dönüşüm” terimi, tarafların yıkıcı “anlaşmazlık etkileşiminin” dönüşümünü ifade etmektedir. Dönüştürücü arabuluculuk yoluyla, anlaşmazlığın tarafları arasındaki etkileşim olumsuz, yıkıcı, ya-

bancılaştırıcı ve diğer tarafı insandışılaştırıcı bir etkileşimden; çatışma ve anlaşmazlık devam ederken bile olumlu, yapıcı, bağlayıcı ve insancıl hale gelen bir etkileşime dönüşür. Dönüştürücü arabuluculuk yoluyla bozulan etkileşimleri dönüştüren kişiler/ebeveynler, boşanma sonrası farklı evlerde yaşamlarını sürdürürken, birer ebeveyn olarak daha kaliteli “ebeveynlik” ve özellikle de “birlikte ebeveynlik” yapabilmeleri mümkün olacaktır.

“*Ekonomik Bağlamda Boşanma sonrası Kadın, Aile ve Çocuk*” başlığını ele aldığı bölümde **Ayşenur Karakaş Aydınbakar**, evlilik beklentilerinin değişmesiyle yaşanan boşanmaların ardından baş gösteren sorunları *Ekonomi* disiplini bağlamında tartışmıştır. Gelirde azalma ve yoksulluktan damgalanarak toplumun dışına itilmeye kadar geniş bir çeşitlilikte yaşanan bu sorunları toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendiren yazar ayrıca artan boşanma eğilimlerinin çocuklar için sonuçlarına da değinmiştir. Yazar boşanmanın kadın, erkek ve çocuk üzerindeki ekonomik etkilerinin karşılaştırmalı bir analizini yaptıktan sonra, boşanma sonrası yaşanan sorunlarla mücadele süreçlerine ilişkin toplum refahının arttırılması için çeşitli politika önerilerinde bulunmaktadır.

“*Kentler Türkiye’inde Boşanmanın Etkileri: Tek Ebeveynli Ailelerde Anne ve Çocuk(lar)*” başlığıyla **Gazanfer Kaya** ve **Merve Şenol** tarafından kaleme alınan *onuncu* bölümde günümüz geç modern toplumlarının çeşitlenen aile dinamiklerinden biri olmakla birlikte üzerine yapılan çalışmaların halen kısıtlılık gösterdiği tek ebeveynli aileler *kent sosyolojisi* bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bölümde boşanma, ailenin tek ebeveyn niteliği kazanmasındaki temel neden olarak ele alınmış ve tek ebeveynli aile olmanın zorlukları tartışılmıştır. Boşanma olgusu tek ebeveynli ailelere ilişkin literatür ve araştırmalar üzerinden, özellikle boşanma sürecinin daha dezavantajlı tarafı olan kadın ve çocuk (çocuklar) perspektifinden irdelenmiştir. Güvenceli, kadrolu, sigortalı bir işte istihdam olanağının gittikçe güçleşmesi, boşanmış anneleri enformel sektörlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda boşanmanın anne ve çocuklar üzerinde oluşturduğu en önemli güçlüğün başında maddi konuların geldiği söylenebilir. Bir başka ifadeyle, Türkiye kentlerinde yoksulluk, istihdam ve gelir eşitsizliğinden kaynaklı sorunların derinleştiği bir düzlemhem aile kurumunun bütünlüğünü hem de tek ebeveynli ailelerdeki kadın ve çocukların yeni bir yaşam kurma sürecini tehdit etmektedir.

Fatma Arpacı ve **Ömer Faruk Cantekin**’in kaleme almış olduğu “*Çocuk Refahı Hizmetleri ve Boşanma*” adlı bölüm, boşanma sonrasında çocukların duygusal, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik hizmetleri ve kaynakları *Sosyal Hizmet* disiplini bağlamında ele almaktadır. Bölümde boşanma sürecinde çocukların yaşadığı duygusal zorluklar ve uyum süreçleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Yazarlar, çocukların duygusal sağlığını korumak için ebeveynlere düşen sorumlulukları değerlendirerek sağlıklı, huzurlu ve güvenli bir ev ortamı ile aile üyeleri arasındaki sağlıklı iletişim ve iş birliğinin önemini

vurgulamaktadır. Ayrıca, çocuk refahı hizmetlerinin rolü ve bu hizmetlere erişimde yaşanan zorluklar da detaylı bir şekilde incelenmektedir. Yazarlar, bu hizmetlerin çocukların ihtiyaç duyduğu destek ve kaynakları nasıl sağlayabileceğini anlatarak, ailelere bu hizmetlere ulaşma konusunda rehberlik etmektedir.

“Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu” başlıklı bölümde **Bülent Şen**, boşanma olgusunu; boşanmanın belki de en dezavantajlı grubunu oluşturan hem ailesini hem de ebeveynlerden birisi ile olan ilişkisini kısmen ya da tamamen kaybetmiş çocuk üzerinden *psikolojik* bakış açısıyla irdelemektedir. Özellikle çekişmeli boşanmalarda, hukuksal boşanma süreci tamamlanıp çiftler boşanmış bile olsa boşanmaya istekli olmayan ve “duygusal boşanma” sürecini tamamlayamamış ebeveynin çocuğu ‘bir silah’ olarak kullanıp diğer ebeveyninden ‘öç alma’ sürecinde Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu (EYS) ortaya çıkabilir. EYS’nin en önemli semptomu, çocuğun hedef tahtasına oturtulan ebeveyne karşı mantıksız nedenlerle ya da hiçbir olumsuz neden olmadan genellikle kin ve nefret duyguları ile gelişen bir karalama ve iftira kampanyası içinde kendisini bulmasıdır. Programlayan (beyin yıkayan) ebeveynin yaptığı kurgular ile çocuğa aşıladıkları ve çocuğun da katkılarının birleşimi sonucu, hedef tahtasına konulan ebeveyni kötüleme biçiminde ortaya çıkan durum toplumda görülür ancak adı konmadığı için ne hukuki ne de ruh sağlığı profesyonelleri tarafından önlemek için müdahalede bulunulamaz. EYS’nin kısa ve uzun vadede çocuğun iyilik haline ve üstün yararına kalıcı zararlar verdiği bu bölümde ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

“Gelişimsel Perspektiften Boşanmanın Ailede Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Psikolojik Yansımaları” adlı bölümde **Ece Naz Ermiş**, günümüzün stresli yaşam akışı içinde endişe ve belirsizlik kaynaklarından biri olan aile etkileşimlerini *gelişimsel psikoloji* bağlamında açıklamıştır. Ebeveyn ilişkileri, bir çocuğun dünyayı ve gelecekteki ilişkilerini nasıl gördüğünü şekillendirmeye yardımcı olur. Boşanmış ailelerin çocukları, artan depresyon ve kaygı oranları nedeniyle görünüşte daha savunmasız olduklarından, ebeveyn boşanması çocuklar üzerinde diğer yaşam alanlarından fazla stres yaratabilir. Artan bu savunmasızlık ileride ergenlik dönemi çatışmalarında ve yetişkin bağlanma tarzlarında boşanmamış ailelerin çocuklarına kıyasla farklılığa yol açabilir. Bu durum sadece gelecekteki ilişki biçimleri için değil, bazı kişilik özelliklerinde de açıklayıcı bir rol oynayabilir. Boşanma bir defaya mahsus gerçekleşse de travmatik etkileri bir dizi uzun süreli stresör unsur yaratmakta hem boşanan yetişkinler hem de varsa çocuklar, uzun veya kısa süreli olarak bu etkilere maruz kalmaktadır. Peki boşanma deneyimini hayatın ilerleyen dönemlerindeki zorluklarla ilişkilendiren şeyler nelerdir? Travmatik etkiler nasıl ele alınabilir? Boşanma bir kayıp olarak algılanıyorsa buna verilen yas tepkileri nasıl şekillenir? Yaşlılık gibi duygusal ve fiziksel kayıpların çokça yaşandığı bir dönemde boşanma olgusu ne türde yankılar oluşturmaktadır? Çocukluğunda boşanmış bir aileye

sahip kişi, yetişkinliğinde bir ayrılık sahnesine tanık olmanın, kendi ilişki kurma ve bağ biçimlerine yankılarını nasıl izler? Bu sorulara bölüm özelinde yanıt verilmeye çalışılmıştır.

“Boşanma Sonrası Uyum Sürecinde Din/Dindarlık ve Maneviyat” isimli çalışmasında **Nimet Ferah**, boşanma-maneviyat-din üçlüsü arasındaki yakın ilişki ve etkileşimi *din bilimleri* bağlamında ele alıyor. Evlilik birliğinin çözülmesi ve yasal olarak sonlanması anlamına gelen boşanma, yıpratıcı ve zorlayıcı bir yaşam olayıdır. Din ise bireyin kendine, başkalarına ve Yaratıcıya karşı sorumluluklarını hatırlatan ve topyekûn hayatı düzenleyen bir müessesedir. Müntesipleri için din, hayatı şekillendirmede etkili olmakla birlikte onlara anlam temin eden yegâne yaşam deneyimlerinden birisidir. Din ile münasebet dindarlık ve maneviyat olgularını ortaya çıkarır. İnsanın kutsal ile ilişkisinde bireysel boyutu ifade eden bu olgular sayesinde her bir ferd için dinin farklı görünüşleri ve hayata yansımaları anlaşılabilir. Dinin inanç esaslarının, emir ve pratiklerinin bireyler üzerindeki etkisi ve hayata yansımaları dini yaşantıdan gündelik işlere ve ilişkilere varana kadar her şeyde kendini gösterebilir. Evlilik bağı, yasal bir ilişki olmakla birlikte aynı zamanda kutsal bir bağdır ve bütün dinlerde müntesipleri için bu bağın nasıl oluşacağı ve bitirileceğine dair emir ve hükümler yer almaktadır. Buna bağlı olarak din, boşanma hukuku ve bu süreçteki ilişkiler üzerinde söz sahibidir. Bireyler nasıl evlilik bağını temin ederken dini pratikleri ve kuralları göz önünde tutuyorsa boşanırken de bu kural ve pratiklere dikkat etmektedirler. Bireyler boşanırken inançları doğrultusunda dinsel referans ve hassasiyetleri gözetebildiği gibi boşanmaya ilişkin dini çıkarımlarda ve değerlendirmelerde bulunmakta, ayrıca din ve maneviyata yönelebilmektedirler. Boşanma sürecinde bireyler aktif veya pasif, olumlu veya olumsuz dini başa çıkma davranış ve tutumları sergilemektedirler. Boşanma ile insanlar dini ve manevi açıdan kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Dini bilgi edinme ihtiyacı hissetmek, Allah’tan yardım dilemek, dua etmek, sorun ve sorularına cevap ve çözüm aramak, din kardeşlerinden manevi destek beklemek, manevi anlam arayışına yönelmek boşanma sürecinde ortaya çıkan bazı dini davranışlardır. Bazen de eşler dini; bu süreçte birbirlerine karşı örseleyici bir şekilde kullanmakta, sorumluluklarından kaçmak, hükmetmek, zulmetmek için bir araç olarak görebilmektedirler. Bu nedenlerden dolayı boşanma sürecine uyum noktasında insanların manevi yönelimleri ve ihtiyaçları ayrıca önem arz etmektedir. Bu gerçekten hareketle bölümde bireylerin boşanma sürecine uyumu din/dindarlık ve maneviyat bağlamında ele alınmıştır.

Kitabın son bölümü ise **Ayşegül Sayan Karahan** tarafından ele alınan “Yeniden Evlilik ve Boşanma Döngüsü” boşanma ve yeniden evlilik süreçlerini derinlemesine inceleyerek, döngünün *psikolojik* boyutlarına odaklanmaktadır. Yazar boşanma sürecindeki çiftlerin karşılaştığı zorlukları ve bu sürecin ardından gelişen yeniden evlilik deneyimlerini okuyucuya sunmaktadır. Bo-

şanma kararı alan çiftlerin genellikle yaşadığı duygusal karmaşayı anlatarak başlayan bölüm, iki kişi arasındaki ilişkide çatışmaların nasıl biriktiği ve bu sürecin nasıl yönetilebileceği gibi adımları detaylandırarak ilerlemektedir. Boşanma sonrasında yeni bir ilişkiye adım atma konusunda çeşitli dinamikler incelenmektedir. Bu süreçte karşılaşılan çocuklarla ilişkili konular, ebeveynlik deneyimleri, ilişkiler gibi potansiyel zorluklar ve bu zorlukların üstesinden gelme stratejileri tartışılmaktadır.

Ve Teşekkür...

Bu kitap, boşanma olgusunu ele alan farklı teorik yaklaşımları disiplinlerarası bir çerçeve içinde birleştirme amacıyla hazırlanmıştır. Bu yönüyle bir “ilki” temsil etmeyi hedefleyen eser, boşanmanın dinamiklerine dair derinleşmesine bilgi sunmanın yanı sıra, akademik ve toplumsal sorumluluk bilincini de teşvik etmektedir.

Bu proje, çok sayıda yetenekli yazarın katkılarıyla hayata geçirilmiştir. Eser, her bir yazarın kendine özgü sesini, vizyonunu ve hikayesini barındırıyor. Editöryal sürecimizde kitabın biçimsel ve bütünsel uyumuna zarar vermeden bu çoksesliliği, her yazarın benzersiz sesini koruma çabasını ön planda tuttuğumuzu belirtmek isteriz. Bu kapsamda, ele aldıkları bölümlerin konusunun sınırlarını çizen, içeriğe dair bakış açılarını ortaya koyan ve kullanılan terminolojiyi belirleyen süreçler, yazarlarımızın kendi inisiyatiflerine ve özgür seçimlerine dayanmaktadır. Bölüm yazma davetiyle başlayan süreçte iş birliği ve özveri içinde kitabın şekillenip tamamlanmasına katkı sunan yazarlarımıza özgün bakış açıları, bilgi birikimleri, yetenekleri ve derin düşünce süreçleriyle eseri zenginleştirdikleri için teşekkür ederiz. Ayrıca, yayın sürecindeki titiz katkılarından dolayı Siyasal Kitabevi çalışanlarına şükranlarımızı sunarız.

Yazarların vizyonunu anlama, metinleri detaylı bir şekilde inceleme ve okuyuculara en iyi deneyimi sunma misyonunu üstlenmiş olan biz kitap editörleri, bu projeyi sizlere sunmanın getirdiği memnuniyeti içtenlikle yaşıyoruz. Bu eseri keşfedip bizimle bu yolculuğa çıktığınız için siz değerli okuyucularımıza minnettarız. Umuyoruz ki bu kitap, sizlere farklı dünyaların kapılarını aralayarak keyifli bir okuma deneyimi sunar.

Aylin Çiçekli- Sinem Burcu Uğur
Antalya- Aralık- 2023